

A FELSŐZEMPLÉNI
REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYE

1917. ÉVI OKTÓBER HÓ 25-ÉN SÁTORALJAUJHELYEN
A REFORMÁCIÓ 400 ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL TAR-
TOTT DISZKÖZGYŰLÉSÉNEK

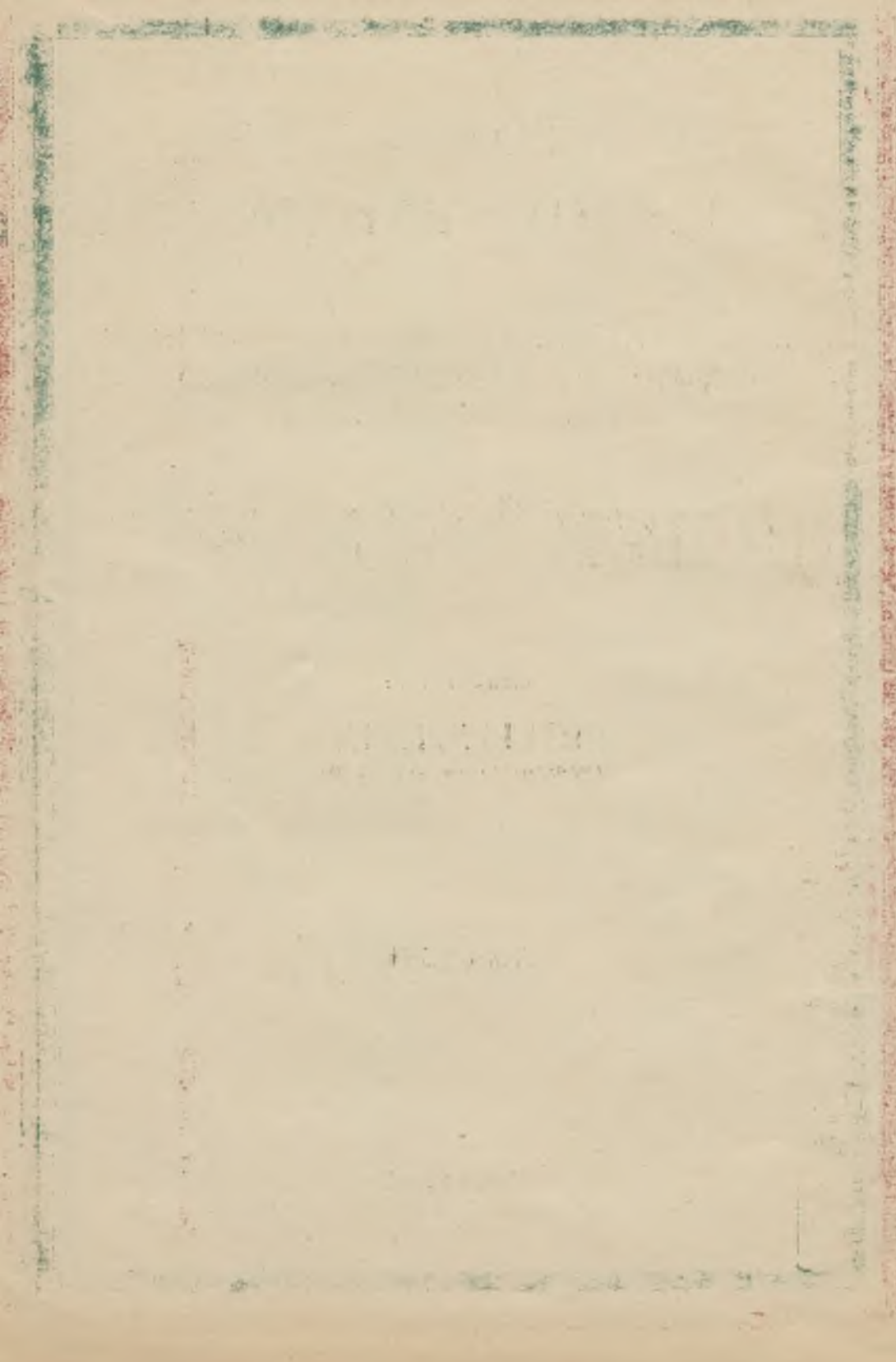
JEGYZŐKÖNYVE.

SZERKESZTETTE:

PÉTER MIHÁLY
EGYHÁZMEGYEI LELKÉSZI FŐJEGYZŐ

XLVII. FÜZET.

SÁROSPATAK
NYOMATOTT A REF. FŐISKOLA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1918

A FELSZŐZEMPLÉNI
REFORMÁTUS EGYHÁZMEGYE

1917. ÉVI OKTÓBER HÓ 25-ÉN SÁTORALJAUJHELYEN
A REFORMÁCIÓ 400 ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL TAR-
TOTT DISZKÖZGYŰLÉSÉNEK

JEGYZŐKÖNYVE.

SZERKESZTETTE:

PÉTER MIHÁLY
EGYHÁZMEGYEI LELKÉSZI FŐJEGYZŐ.

XLVII. FÜZET.

SÁROSPATAK
NYOMATOTT A REF. FŐISKOLA KÖNYVNYOMDÁJÁBAN
1918

1302/1971

A FELSŐZEMPLÉNI REF. EGYHÁZMEGYE 1917. OKT.
25-ÉN SÁTORALJAÚJHELYBEN A REFORMÁCIÓ 400-ADOS
ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL TARTOTT DÍSZKÖZ-
GYŰLÉSÉNEK

JEGYZŐKÖNYVE.

Jelen voltak: Hutka József esperes és Dókus László egyh.-megyei gondnok kettős elnöklete alatt: Tudja Mihály, Virág József, Szeghő Benjámín, Kozma Antal, Péter Mihály papi-, Nemes Sándor, Bajusz Andor világi tanácsbírák; Dr. Izsépy Tihamér egyh.-megyei ügyész.

Erdélyi András lasztóci lelkész helyettes jegyző, Horkay Lajos kistráskai, Máthé Miklós kisazari, Szondy István magyar-izségi, Bottka Bertalan gercselyi, Berecz Ottó csarnahói, Enyedy Andor saújhelyi, Kajdy Menyhért alsómihályii, Király Péter málcai, Szombathy Antal kolbásai, Helmeczy Antal bodzásújlaki lelkészek, Kiss Pál kolbásai, Koronka Pál homonnai, Balogh Sándor saújhelyi s. lelkészek, Fekete Lajos és Tarcali Dávid tábori lelkészek, Dr. Visegrády János tanár, a saújhelyi középiskolák ref. növendékei és számos érdeklődő.

Elmaradásukat igazolták: Dókus Gyula, Nemes Lajos világi tanácsbírák, Bernáth Béla vil. fő-, Sallay Béla papi aljegyző, Sztankovics Lajos nagyráskai lelkész.

1. Dókus László egyházmegyei gondnok jelenti, hogy az egyh.-megyei elnökség az egyh.-megyei közgyűlés jelen évi aug. hó 24-én Saújhelyben tartott 5. sz. határozatának tett eleget akkor, amidőn a reformáció 400 ados évfordulójának díszközgyűlés keretében való megünneplésére az egyh.-megye alkotó tagjait egybehívta, ugyanezen határozat szerint járt el egyh.-megyénk akkor is, midőn mindenek előtt istenitisztelet tartatott a helybeli ref. egyház templomában Istent keresvén elsőben is, hogy előtte 400 esztendőn való megtartásunkért kibuzoghassuk hálánkat s szent segedelmét a jövőre néve alázatosan kérjük. Ez alkalommal az egyh.-megye határoza-

tának megfelelőleg Hutka József esperes imádkozott, az egyházi beszédet pedig az esperes által felkért Enyedy Andor sátoraljaújhelyi lelkész tartotta. Indítványozza, hogy az elhangzott szép imák és egyházi beszéd egyházmegyénk jelen közgyűlésének jegyzőkönyvébe vétessenek fel s Szalay Béla organista kántornak pedig az istenitisztelet alkalmával orgonázással való szakavatott szerepléséért fejeztessék ki jegyzőkönyvi köszönet. Ezek után üdvözölvén a megjelenteket, a díszközgyűlést megalakúlnak jelenti ki.

Egyházmegyei közgyűlésünk egyh.-megyei gondnok indítványát magáévá teszi, amidőn az istenitisztelet szereplőinek köszönetét nyilvánítja; Hutka József esperes alkalmi imáját és Enyedy Andor sátoraljaújhelyi lelkész egyházi beszédét és imáját jegyzőkönyve lapjain szószerint megörökíti.

2. Hutka József esperes az alábbi megnyitó beszéddel üdvözölte a díszközgyűlést, emlékeztén a protestantizmus leleknevesítő, erkölcsjavító, nemzetátalakító hatásáról, atyai bölcsességgel szólván a ránk háramló nagy feladatokról is a reformáció 5-ik száz esztendejében, amint következik:

Nagytiszteletű Egyházmegyei Közgyűlés!

Mostani rendkívüli egyházmegyei közgyűlésünket a reformáció 400-ados emlékére hívtuk össze, hogy öröm és hálaünnepet üljünk.

Nem azért örülünk s nem azért nyilnak meg ajkaink hálára, hogy emberi nagyjainknak tömjénezzünk s az ő múltó érdemeikkel dicsekedjünk — kik minden nagyságuk mellett is csak mulandó emberek voltak és eszközök az Isten kezében — hanem a végtelen bölcsességű és nagykegyelmű Istennek azon jótéteményéért, amidőn az ő fiát nem testben ugyan, de lélekben másodizben küldötte el a földre s amelynek hatása 400 esztendővel ezelőtt ama nagy szellemi mozgalommal indúlt meg, melyet röviden reformációnak, vagy hitújításnak nevezünk s melynek rohanó árja szétrombolta ama gátakat, melyeket Isten és

ember közé századokon át rakosgatott az emberi önzés és papi nagyravágyás. S ezzel megvalósulva látjuk a Jelenések könyve írójának ama látását, hogy ismét egy Angyalt látott elindolni az ég közepén kezében az örökkévaló evangyéliommal, hogy újra hirdesse azt a föld lakosainak.

Nagytiszteletű Egyházmegyei közgyűlés! A reformáció azaz hitjavítás és egyháztisztítás kiindulási pontját mi protestánsok kivétel nélkül mind 1517. okt. hó 31-ikétől számítjuk — jöllehet már azelőtt is voltak hitújítók, mint Wald Péter, Husz János, Wiklef és Prágai Jeromos. — Ekkor történt ugyanis, hogy Luther Márton a wittenbergi vártemplom ajtajára kiszegezte a maga 95 tételét. Mikor ezt tette, reformátori szándéka tulajdonképen nem volt, csak a jó katolikus, a buzgó pap akarta egyházát megvédeni és csak a szembeötlő visszaéléseket sorolta fel 95 pontban. Latinul írt nem is a néphez, hanem csak a papokhoz szólva, hogy vitassák meg a visszaélést s hogy azok megszüntethetők legyenek. Ámde Luther szelet vetett és vihart aratott, A megindult áradatot nem lehetett többé visszatartani.

Két hét múlva egész Németország arról beszélt, hogy mi történt október hó utolsó napján Wittenbergében Szászországban. A kocka el volt vetve. Többé nem volt visszatérés. Luthernek az Isten által kijelölt úton tovább kellett haladnia s haladt is, míg végre 1521. április hó 21 én a wormszi birodalmi gyűlésen: „Ítt állok, máskép nem tehetek, Isten legyen segítségemre!“ szavakkal egészen felégette maga megett a hidat, melyen egyházához visszatérhetett volna.

A Luther által megkezdett reformációt aztán egész Európaszerte többi jeles segítőtársával: Zvingli és Kálvin János hajtották végre. De az abban rejlő szellemi és erkölcsi hatalomnál fogva elterjedt az az egész földkerekségén is.

Az Isten soha meg nem hálálható és kimondhatatlan bölcsessége folytán a reformáció hamar elterjedt szép és híres magyar hazánkban és pedig a felső tiszavidéken s többek közt Ung-, Zemplén s a közel fekvő vármegyékben is.

Itt is lánglelkű reformátorok támadtak, akik magas rangú patrónusok védő szárnyai alatt mindannyian illetett apostolaivá váltak úgy a lutheri, mint a kálvini reformációnak s csodálatos lelkesedéssel hirdették a tiszta evangéliomot s terjedt is az, mint a napfény s mindenfelé felmelegítette és megvilágosította a szíveket.

Magyar hazánk földjén — főképp a törzsgyökeres magyarok közt, mégis inkább a kálvini reformáció hódított. A német reformáció természeténél fogva bölcsőjén túl nem igen haladt, míg a schweizi reformeszmék szívós szálakkal hálózták be az egész közép és nyugat Európát. S a különböző nemzetek fiainak keblében, így a magyar nemzet fiainak keblében is elszakíthatatlan erővel szövődtek össze.

S ezen kálvinista szellem áldásainak kiáradására több más nemzet mellett kiváló példákat mutat fel hazánk története és pedig úgy a nemzeti magyar nyelv, alkotmány, felvilágosodás szabadság érdekében történt nemes küzdelmek és vívmányok, mint egyes kiváló nagyjainknak a politikai függetlenség és szabad vallásos meggyőződés védelmében tanúsított hősiessége, lemondása és szenvedések feltüntetése által. És itt — azt hiszem fölösleges egyébre hivatkoznunk, mint a 17-ik század nagyszerű vallásos és egyszersmind nemzeti szabadságharcaira és a gályákra küldött — többnyire kálvinista — protestáns papok keserű történetére. Mindezekre a hősi erőt a nemzeti érzület mellett a kálvinizmus szelleme adta!

Nagytiszteletű Egyházmegyei Közgyűlés! Azt mondtam fentebb, hogy magyar hazánk földén a protestantizmus rövid idő alatt nemcsak elterjedt, de sőt megerősödött! S miként másutt, úgy itt is mindjárt nyomon követte azt a nagy arányú térítés, sőt az üldözés korszaka. A jezsuita szellem s azzal egyesült politikai hatalom indította meg a harcot a protestantizmus ellen s mintegy 300 esztendőn keresztül folytatta kíméletlenül.

Sokaknak kellett hitben való állhatatosságuk miatt börtönt, üldöztetést, rabláncot, számkivetést, sőt halált is elszenvedniök. S ezenkívül a jezsuiták irodalmi úton szellemi fegyverekkel is támadták a protestantizmust. S bár a protestánsok mindig bátran és eredményesen verték

vissza a támadást: az államkormány folytonos erőszakos térítései mellett igen sok területet vesztek el lábaik alól. S így történt, hogy az evangéliom hiveinek száma folyton kisebbre apadt. A lelkek szabadságát azonban a hatalom megfojtani sohasem volt képes. Él és virágzik ma is s hiszem, hogy Isten segedelmével tovább is fog az még virágozni, mert ha Istentől van az — amint hiszem és vallom — hogy Istentől van, azt semmiféle földi hatalom nem képes eltíporítani.

Mert Nagytiszteletű Egyházmegyei Gyűlés! A reformációnak a népekre gyakorolt jótékony hatását vizsgálva, mindenütt felismerhető annak világreformáló és erősítő hatalma.

Történelmi igazság, hogy az emberi tévedések tengeréből újjá szülte az emberi szellemet s visszavezette azt az élet kenyéréhez, az élet italához, a Krisztusi eszményhez, az örök evangéliomhoz, mely Istennek hatalma minden hívőnek üdvösségére! (Róm. 1. 6.) Szóts Farkasnak: „Az evangéliom hatása a nemzetekre“ című jeles műve szerint.

Azok a népek, melyek elfogadták az evangéliomot, az evangéliomnak köszönhetik a művelődésben való előrehaladásukat, de sőt ebből folyólag anyagi téren való és számbeli gyarapodásokat is.

A názáreti Jézus evangélioma előtt, melyet eleinte botránynak, vagy bolondságnak tartott a hitetlen világ és Pál apostol óta Isten hatalmának a hívő keresztyén lélek, elhomályosult az egész Ó-világ civilisációja! Jézus egyszerű tanítványai legőzdték a külsőleg művelt Ó világot.

Azok a népek, amelyek befogadták az evangéliomot, azok az emberiség vezérnépeivé lettek és pedig az értelmi, sz erkölcsi s az anyagi művelődés minden ágában. Azok a népek pedig, amelyek elzárkóztak az evangéliom elől, vagy messze elmaradtak Jézus követői megett, vagy végleg letűntek a történelem színpadáról. Avagy nézzünk körül a földtekén?! Kína, India s a Buddha követők, avagy a mohamedán világ civilisációja felér-e a keresztyén világ civilisációjával?! De a történelem arra is tanít Nagytiszteletű Egyházmegyei Gyűlés, hogy minél hívebb követője valamely nemzet a Jézus evangéliomának, annál

magasabb kultúrára emeli őt az evangéliom hatalma! „A reformáció azoknak az országoknak, melyek aзи elfogadták oly erőt adott, aminőt a történelem alig képes megmagyarázni. Bebizonyított tény, hogy az evangéliom hívei gyorsabban és szabályosabban haladnak előre, mint a pápa hívei!“ (Lavaley Emil belga állambölcsész: A kath. népek jövőjéről szóló munkája).

Az evangéliomi műveltség kiterjedtségét a statisztika is bizonyítja! A protestáns országokban alig van olyan ember, aki írni, olvasni nem tudna. Ellenben a nem evangéliumi keresztyén országokban helyenként a lakosság fele része se tud írni, olvasni.

A tudomány, az iskola és irodalom ezek mind legszembeötlőbb fokmérői a műveltségnek! S a reformáció mindenütt a gyors virágzásra juttatta a tudományt, irodalmat és iskolát. Luther, Kálvir, Melancton koroknak legnagyobb írói és tanítói voltak s kiváló súlyt fektettek az iskolákra! S azt is tudjuk, hogy hazánkban is a reformátorok néhány évtized alatt 30 könyvnyomdát és 130 középiskolát létesítettek s a legutolsó faluban is népiskolát állítottak. Való tény, hogy a tudományos vezetés ma a protestáns országok kezében van. S tény az is, hogy még a nem protestáns országokban is mint pl. hazánkban az evangéliom hívei a tudományos és irodalmi nagyságok között nagyobb arányban szerepelnek, mint a többségben levő más hitfelekezetéi. Pl. a magyar modern irodalom megteremtői a Kazinczyak, Berzsenyiek, Csokonayak, Petőfiék, Tompák, Aranyak és Jókayak mind az evangéliom követői voltak.

De az evangéliomot elfogadó *bibliás népek erkölcsi eszméi is tisztultabbak* és pedig úgy az *egyéni*, mint a *közmorál* szempontjából, mint a nem bibliás népeké.

A protestáns, a bibliás és zsoldáros népek a maguk erkölcsi erőit a Krisztus evangéliomának tiszta *forrásából a bibliából meritik*. Luther, Kálvin, Knox vezették őket oda, meggyőzvéni őket arról, hogy csak az Isten emberben van szeplőtlen élet és szentség, mi emberek mindnyájan gyarlók vagyunk. A reformátorok a nép kezébe adták a bibliát és arra nevelték az embert, hogy az Isten ígését *necsak a hitének, de a cselekedeteinek is*

zsinórmértékévé tegye! Hitelvéné tette, hogy Jézus és az íge útjár, közbenjáró papság nélkül, minden hívő közvetlen érintkezésbe, lelki közösségbe lép az Istenséggel; köztudattá érlelve azt a mélyreható bibliai elvet, hogy az Isten idvezítő erejét, az úgynevezett isteni kegyelmet kiki maga képes és köteles szabad meggyőződés útján elsajátítani, az ember csak az isteni kegyelemből (sola gratia) és csak hit által (sola fide) üdvözölhet. Ez a sarkalatos hitelv az erkölcsi alapelveket is gyökeresen megváltoztatta.

De a közmorál szempontjából is magasabb *erkölcsi életelveket állapított meg az evangyéliom.*

Az evangyéliomi szellem nem éri be azzal, hogy csak a hívő egyén maga bírja a megváltó üdvigazságot és a megszentelő erkölcsi erőket, hanem másokkal is közölni s másoknak is sajátjává akarja azokat tenni! Az ő szemében a család, az iskola, az egyház, az állam, a társadalom, mind mind erkölcsi tényezői és alkatrészei Isten országának és ezért ezt mind szentnek deklarálja s nem engedi, hogy bennök az erkölcstelenség uralkodjék.

Fentiekén kívül a reformáció nagyra növelte s megerősítette a népeknek *magán- és közszabadságát is* s ezzel kapcsolatban *áldozatkészségét.* Az evangyéliomi szabadságteremtő szellemét egybehangzólag hirdetik az összes történetírók. Az evangyéliom a vallási, lelkiismereti és politikai szabadság eszméit mindenütt beleoltotta a népek lelkébe! A reformáció, ahol csak meggyökeresedett, mindenütt elemi erővel követelte a természeti jogokat, a szabadságot, a vallástürelmet, a jogegyenlőséget és népfelséget. A modern állami élet alapelvei mindenütt a prot. államokban valósultak meg először. Mégis az evangyéliomi szabadságnak az a különös sajátja van, hogy „politikai zavargások és forradalom” nélkül egyenletes és folytonos haladást biztosított a nemzeteknek.

Pedig mennyi üldöztetést, mennyi szenvedést kellett az első protestánsoknak a vallási szabadságból folyó politikai szabadságok megvalósításáért kiállani, mert nemcsak a jezsuitizmus, de a befolyása alatt álló jogtudomány is két évszázadon át hirdette, hogy a protestántizmus *egy jelentőségű a forradalommal* s hogy akik elvetik a pápa

uralmát, azok csak időre és alkalomra lesnek, hogy a királyokat is elűzzék!

S ezzel szemben elismert tény, hogy a széleskörű *szabadságon, népképviseleten és önkormányzaton szervezkedett* protestáns államokban rend, béke, egyenletes és folytonos haladás uralkodik, melyet az első elrendezkedés forrongásai után többé nem zavarnak meg politikai forradalmak. Ellenben az evangyéliomhoz vissza nem tért nemzetek körében minden 20—30 évben támad egy-egy forradalom, mert mint Lavaleyé magyarázza: „a római politikai morál, vagy zsarnokságra, vagy anarchiára, vagy felxáltva mindkettőre vetett.“

És mégis Nagytiszteletű Egyházmegyei Gyűlés ezen szellemi és anyagi áldást nyújtó tanúságok után, ha már mostan *hazai protestáns* egyházunk viszonyait vizsgáljuk, a statisztika útmutatása szerint szomorúan kell megállapítanunk ama megdöbbentő tényt, hogy a magyar protestantismus számbeli hanyatlása az utolsó 30 év óta *nemcsak folytonos, hanem rohamosan fokozódó*. A statisztika kimutatása szerint, áttérés, reversális folytán évről-évre sokan hagyják oda azt a vallást, mely a történelem kétségtelen tanítása szerint a *világ világossága és a föld sava!* mélyen fekvő okokról, az evangyéliomi erők meggyengüléséről van szó!

A világ fent és alant a demokratismust hajszolva az egyéni és közszabadság kiterjesztéséért harsog s mégis nem anáhrónismus e?! s nem az evangyéliumi világosság a ábbszállását mutatja-e, hogy sokan könnyelműen hagyják el azt az egyházat, mely a népjogokat s a közszabadság áldásait a legszélesebb rétegekre, még a nőkre is már reg kiterjesztette? Ellehet wondani az ilyen nemzetiségről, amit János evangyélita mond: „Az övéi közé jöve, de be nem fogadták őt!“

Hajdan erőszakos térítés folytán egész egyházak terelhettek vissza e pápás egyház körébe; mostan pedig lassú pusztítással: áttérés, reverzális, szekták pusztítása, közöny, hidegség s áldozatkészség hanyatlása miatt indul romlásnak a magyar protestáns Sion!

Ezt annak, aki igazán tudja értékelni a protestantismusban s közelebről a kálvinizmusban rejlő szellemi

kincseket, összetett kezekkel nézni nem lehet. Itt „viribus unitis“ tenni kell valamit!

Dévai kátéjának homloklevelére azt iratta jeligéül:
„Uram a te nevedben megvetem hálomat!“

Most, amidőn békesség és szeretet helyett a világháború borzalmi immár 4-ik éve tartanak s ágyúk dühöngése, puskák ropogása s a csatakürtök bűgása egybeolvad a haldoklók jajkiáltásával, fájdalmas nyögésével, a vesztesek átkával, néma fájdalmának könnyhullatásával; most még inkább mélyre kell vetnünk a hálót Isten szent segedelmével, a mi Urunk Jézus Krisztus nevében, kivétel nélkül mindannyiunknak, mert itt nincs sem első, sem utolsó; az Isten országa szolgálatában mindnyájan együtt munkálkodó szolgák vagyunk s mint az írás mondja: *„Választott nemzetség, királyi papság, szent nép vagyunk, melyet Isten sajátjának tart!“* (I Péter II. g.).

Elsősorban azonban mégis nekünk lelkészeknek kell előljárni éspedig nemcsak a szolgálatban, hanem a szolgálatra szükséges erők megszerzésében, lelkünk tápláltatásában, az Isten titkainak vizsgálatában s életünknek aszerint való rendeltetésében, hogy hű sáfároknak talál-tassunk s Márk evangyéliustávi szólva (Máté 5. 16.) *„Úgy fényljetek a ti világosságtok az emberek előtt, hogy lássák a ti jó cselekedeteket és dicsőítsék a ti mennyei Atyátokat!“* Nekünk tehát fel kell emelkedni a magasságokra és le kell szállni a mélységekre az evangyélizáció által, az evangyélium gróinek a lelkekbe való gondos bevitele s szorgalmas átörökítésére mindent el kell követnünk. Hirdetnünk kell azt a templomokban, érvényesíteni az egyházban, családban, iskolában és a társadalomban.

Az ifjúság oktatására nagy súlyt kell fektetnünk, mert *„akie az ifjúság, azé a jövő!“* A reformátorok is nagy gondal ápták az iskolákat! Az iskolák az egyház veteményes kertjei, gyermekeinket tehát oda kell vezetni a Krisztushoz! Családnak és egyháznak, szülőknek, oktatóknak és lekipászoroknak egygyé kell lenniök, ha a jövőről, az ifjúságról van szó, hogy elmondhassuk a zsoltáríró szavával: *„Imé az Úrnak öröksége a fiak s imé egy se veszett el azok közül!“*

A szeretet, az áldozatkészség s a könyörület mun-

káit is gyakorolnunk kell, mert Jézus Krisztus főképp a szeretet kötötte tanítványai lelkére mondván: „Fiacskáim szeressétek egymást s arról fognak titeket megismerni, hogy az én tanítványaim vagytok, ha szeretni fogjátok egymást!”

„A hívők közül is jegyezze meg minden ember, hogy a lélek minden nélkül élélhet, csak Isten ígéje nélkül nem és hogy Isten ígején kívül semmi sem segít Ő rajta! Még ha ígéje van, akkor mindene van; van az ígében eledele, öröme, békessége, világossága, igazságossága, igazsága, bölcsessége, szabadsága, van minden java fölös bőséggel!” (Luther Márton a keresztyén ember szabadsága.)

Azt is tudjuk Nagytiszteletű Egyházmegyei gyűlés, hogy a reformátorok irataik terjesztésére s a prot. öntudat ébrentartására nyomdákat létesítettek; a mostani időben a sajtó még nagyobb hatalom, ha tehát azt akarjuk, hogy előrehaladjunk semmi áldozattal sem szabad visszariadnunk, hogy protestáns sajtót létesítsünk, ahol jogos és igazságos érdekeinket felszinen tarthassuk, megvédehessük és diadalra vihessük!

Nagytiszteletű Egyházmegyei Gyűlés! Az evangyéliom igazságainak diadaláért folytatott küzdelemben csak akkor győzhetünk, ha a Mózes példája szerint, egy magaslatra, az Isten országa öntudatára mindannyian fölemelkedünk és ha egymást megértve, egymást támogatva, mindnyájan együtt kérjük Isten áldó kegyelmét s e kegyelemben együtt dolgozunk a jelenért és jövőért. Akkor hiszem, hogy a reformáció következő századainak évfordulóját is megéri anyaszentegyházunk és pedig erőben és számban gyarapodva. Isten minket úgy segéljen, kinek Kálvinnal szólva: „Egyedül legyen Dicsőség!” (Soli Deo Glória!)

S e hálaadó imádság szavaival végezve beszédemet, a díszgyűlést megnyitom.

Hutka József
esperes.

Diszközgyűlés köszönetét nyilvánítja a múltra visszanéző s a jövőre nézve irányt mutató beszédért s azt teljes egészében jegyzőkönyvbe iktatni határozza.

3. Hutka József esperes felkéri Péter Mihály főjegyzőt emlékbeszédének megtartására, aki felolvassa: „Emiéklapok a felsőzempléni egyházmegye életéből“ címmel írt alábbi emlékbeszédét, mely mindvégig lekötötte a figyelmet s a lelkesedés mellett igen sok fájó érzést váltott ki lelkünkben.

Nagytiszteletű egyházmegyei Közgyűlés!

Mélyen tisztelt Közönség!

E napokban a magyarországi protestánsok országszerte megünneplik a reformáció 400 éves fordulójának emlékét. A szónokok minden alkalommal ki fogják domborítani a protestantizmus jelentőségét, kiemelik azt a hatást, mellyel a protestantizmus az emberiség egyetemes haladását előmozdította, mérlegre vetik a protestantizmus értékét a modern államélet alakulása, a társadalom fejlődése, a tudomány, az irodalom, a köz- és népműveltség, a hit és az erkölcsi élet szempontjából általában véve, de különösen a magyar nemzetre vonatkozólag. Ezt tette az ünnepélyes istentisztelet szónoka is, ezt a hirt pendítette meg az előbb elhangzott megnyitó is.

Nekem különös szerep jutott. Az egyházmegyénk multjáról kell rövid felolvasást tartanom. Igazolni akarom azért, hogy ami az egyetemet jellemzi, az a kicsiny részletre is ráillik, hogy a mi felsőzempléni egyházmegyénk is méltóan vette ki részét a multnak mind dicsőségeiből, mind szenvedéseiből, ami különben nem is lehet másképen, mert mint egy csepp a tenger vizéből visszatükrözteti a napot, úgy megmutatja a tenger vizének egész karakterét is. Sőt kimerem mondani, sok évekre terjedő szerény történeti vizsgálódásaim eredményeképen, hogy ez a dicsőség- és szenvedéssel teljes mult és az a szerep, melyet a magyarországi protestantizmus 400 éven át folytatott — csodálatosképen a magyar protestantizmusnak talán egyetlen darabka területére sem illik rá annyira, mint erre a mi szerény f. zempléni egyházmegyénk. De azért, mikor ezt előre bocsátom, senki sem várjon tőlem részletes történeti felolvasást. Én úgy fogok tenni most, mintha egy könyvemhez, mely a f.-zempléni ref. egyházmegyével foglalkoznék, egy előbeszédet írnék, mintha ez a felolvasás egy előbeszéd volna, melyben csak a vezérfonal látszik meg. Ugy teszek most, mint a lég-hajós, aki a magasból a városokról fényképet vesz fel, amely-

ben az apró házak elmosódnak, a várost uraló templomok, tornyok azonban tisztán látszanak. Emlékezzünk!

M. t. Közönség! Hogy a hitújítás fenséges munkája hazánkban is kezdetét vette, annak eszközei voltak legelsősorban azok a tudós, lelkes férfiak, kik világosságot és buzdulást véve a külföldi nagy reformátoroktól, annak itt a magyar hazában terjesztőivé váltak. Ezen első magvetők közül magyar hazánkban ma minden protestáns ember megemlékezik a többiek közt: Sztáray Mihályról, Siklóssyról, Gálszécsi Istvánról, Batizi Andrásról, mint akiknek a keze először nyult a szövetnek után, hogy oda tartsák a külföldi reformátorok gyújtotta lobogó lánghoz. Nos tehát ezeket a férfiakat, vagy majdnem mindeniket Felsőzemplén szülte, vagy majdnem mindenike a mai Felsőzemplénben fejtette ki áldásos működését, vagy annak egy részét. Sztáray Mihály, aki különösen szép énekeivel mozdította elő a reformáció ügyét, a ma is virágzó zempléni Sztáray nemzetségből származott. Siklóssy a Kopácsyval egyidőben áttért ferencrendi szerzetes, Perényi Péternek, Sárospatak, Ujhely, Tóketerebes és hozzátartozó birtokok földesurának volt itt Sátoraljaiújhelyen az első udvari papja. Nemkülönben ujhelyi pap gyanánt ismerjük Batizit. Itt élt e városban és ennek vidékén szórta szét lelke kincsét. Gálszécsi születésű és a hajdan híres, nevezetes Gálszécsi családból származott Gálszécsi István, Gálszécs és környékének reformátora, aki énekeskönyvet is írt, sajuos azonban, abból egy töredéken kívül semmi sem maradt az utókorra és csak emlékezetben él „A keresztyéni tudományról való rövid könyvecskéje“ (1538.). Ezek voltak nálunk a reformáció első uttörői, szóval s tollal hirdetői. Ők a mienk voltak elsősorban, de ha nezzük azt a hatást, melyet az igének magyar nyelven hirdetésével, az irodalomnak magyar nyelven művelésével az egyetemesen gyakorálták, midőn a latin nyelvű istentisztelet helyett a magyarul tették, midőn a holt latin irodalom helyett a magyar szótartatták meg, hogy ezáltal nemzetünknek aléltóságából való felébredésre mit tettek, azt nem nekem s nem e helyen kell moltatni, mert azt különben is elvégzte már a történet és az irodalomtörténet tudomány, midőn a magyar reformátorok munkájának az egész hazára szóló művelő hatását s a közműveltség intenzívvé tételét vizsgálódásuk tárgyává tették. De ha ők a mienk voltak

elsősorban, a mai napon mi hajtsuk meg előttük legelőbb há-
lás emlékezetünk, tiszteletünk és becsülésünk zászlaját.

Azt tanultuk a politikai és az egyházi történetből, hogy a reformáció mihamar rohamos hódítást tett a hazában. A 16-ik század végén, amint erről r. kath. történetíró értesít bennünket, néhány főúron és köznemesen kívül majdnem az egész nemzet protestánsá lett. Nem is csoda ez. A reformációt az általános vágy hozta létre a lelki ujhodás után, nálunk pedig a súlyosan züllött politikai viszonyok még erősebbé és eredményesebbé tették e vágyat. Mint az ország népe majdnem kivétel nélkül, úgy Felsőzemplén is mihamar protestánsá lett. Perényi Péter Sátoraljauhely, Sárospatak, Töketerebes és a többi, Felsőzemplén nagy részére kiterjedő birtokoknak az ura, volt a reformátorok szent munkájának első és hatalmas pártfogója, de kétségtelen, hogy egymásután követték őt a többi tekintélyes földesurak, a nemesség és a köznép, úgy, hogy a 16-ik század végén a reformáció határa már egészen Homonnáig terjedt. Sátoraljauhelytől Homonnáig majdnem minden község protestánsá vált. Ahol nyoma vész, ahol nem bír áthatolni, az Zemplén legészakibb része, a Homonnától az ország határáig terjedő vidék, hová valamikor a 13-ik században Koriatovics Tódor orosz herceg a mai Ukrajnából és Galiciából orosznyelvű ruthéneket telepített le.

Ezek közt nem birt a reformáció elterjedni, de odáig minden községben.

Megkönnyítette a reformátorok munkáját e messze elterjedő vidék demografiája is. Hogy a reformátorok az igének magyar nyelven hirdetésével ily áldásos hatást fejtettek ki, e titoknak az a kulcsa, mert e Felsőzemplén Saujhelytől Homonnáig sokkal magyarabb volt a reformáció kezdetén és így sokkal alkalmasabb talaj volt a reformáció eszméinek magyar nyelven hirdetésére, mint akár ma. Ez állítást visszamenő okadatolással kell bizonyítanunk. Ugyanis midőn a honfoglaló magyarság 895. vagy 896-ban a mai Zemplént is elfoglalta, egészen addig a vonalig szállotta meg, melynek határa Gálszécs, Töketerebes és Deregyőn húzódik keresztül. Eddig a vonalig, a mint a községek neveiben élő ősmagyar személynevek és a dülők neveinek magyar volta bizonyítja, a tiszta magyarság foglalt helyet. Az u. n. tótok a magyarság védelmére és általa a fenti községek mellett vont Gyepű vonal mellé húzódtak. Később az Árpád királyok alatt a ma-

gyarság szaporodásával, az u. n. Gyepűt is feljebb tolták Örmezőig, vagy Homonnáig, tehát itt már már vegyes volt ugyan a lakosság, mert együtt lakott a tótsággal, de azért a feltétlenül döntő szerep itt is mindenütt a magyarságé volt, nemcsak a szállást vett magyar nemzetségek fejei, családjai miatt, de a szolgálatukban levő magyarság által is. Ez a helyzet a mohácsi vészig nem hogy hátrányosabbá vált volna, hanem folytonosan előnyösebbé. Ugyanis a törökök hatalma, dulása már a mohácsi csata időpontjáig is mind több nemest és nem nemest lizött ki alföldi lakóhelyéről és szorított a felvidékre, ide Felsőzemplénbe is. Erősebb és a mainál magyarabb népességet talált tehát itt a reformáció. Csak így értjük meg a következményeket.

Mert megérkezik a reformáció, de nemcsak tudást hoz, nemcsak az ismereteket és a közműveltséget terjeszti el, az iskolák és a templomok, a papok és a tanítók, az irodalom és az előbeszéd útján, hanem mindazt ami a protestantizmus etikájában rejlik, az egyéniség erőinek kifejlesztésével a szabadság érzetét is jobban életre kelti. Épen ezek a tulajdonságok voltak azok, amelyek az osztrák uralkodó háznak nem tetszettek. Programjába nem tudta beleilleszteni a protestantizmust. Tervének, hogy Magyarországot Ausztria tartományává tegye, jobban megfelel a fejedelmek abszolút hatalmát támogató katolikus egyház. És már a XVI-ik század vége felé megkezdődik a nyomás, az erőszak, az üldözés. Mivel pedig az abszolutizmusnak Magyarországon is teljessé tételére az ut a protestantizmus eltiprásán vezet keresztül, ezt kell megsemmisíteni. Az első lépést erre nézve Rudolf cselekedte meg, midőn a máris halomra gyűlt sérelmek mellé azon alkotmányellenes lépést is megtette, hogy az 1604-iki pozsonyi országgyűlés által alkotott XXI-ik törvény-cikkhez egy XXII-iket önkényesen hozzátoldott. Az abszolutizmus halálos csapásnak szánta ezt a cikket a protestantizmus fejére és ezzel együtt a magyar alkotmány ellen is. De épen ezzel együtt kezdetét veszi a felsőzempléni protestantizmusnak az egész országra kiható szerepe, midőn a Gálszécsen ez ügyben 1604-ben összegyűlt rendek e t. cikk ellen óvást tesznek. Tehát ha Fzemplén volt a talaj, ahol a protestantizmus magvait legelőször elvetették, im itt ért meg először annak a gyümölcse is, a honmentés szent gondolata, a beolvasztás elleni védekezés. Nem véletlen ez, hanem a viszonyok szülte következmény, az itteni protestantizmus erősségét, nagy önértékét, szabadság és alkotmány

szeretetet mutató, melyet csakis a protestans vallás fejleszthetett ki. A gálszécsi országgyűlés aztán nyitánya a későbbieknek, Magyarország legfényesebb lapjainak, a melyek a Bocskayak, Bethlenek, a Rákóczyak nevéhez vannak csatolva.

Ettől fogva a mi felsőzempléni protestantizmusunk mindig azok közt szerepel, akik az alkotmány és a vallás ellen intézett erőszak ellen védekeznek és a haza és egyház megmentéséből kivesszik tevékeny részöket. A Bethlenek és Rákóczyak mellett, akiknek itt nálunk Saujhelyen, Zemplénben, Abarán, Velejtén, Uporban stb. hatalmas birtokaik vannak, akik által az összeköttetést a független Erdéllyel, a szabadság eme classicus földjével mindig megtartottuk, olyan patronusaink vannak, mint a Bocskayak, a Homonnai-Drugethek, a Szemerék, a sóvári Soósok, a csebbi Pogányok, a Lónyaiak, a Szirmayak, a Kácsándyak, akik nemcsak ennek a szűkebb területnek, de az egész magyar protestantizmusnak, ezzel együtt a magyar nemzetnek is diszei, büszkeségei valának. A XVII-ik század közepéig nincs itt más döntő tényező a protestantizmuson kívül. Ő a tengely, melyen fordul az élet. Protestans, jobban mondva református lelkész van minden községben, Ujhelyben és Gálszécsen kettő, a politikai élet szóvivői protestánsok, a vármegye székhelye az akkor tiszta protestáns Zemplén községben, akkor városban van, gyűléseit ott, továbbá Terebesen és Gálszécsen tartja felváltva. És mikor másutt egymásután foglalnak el templomokat és iskolákat, a XVII. század közepéig Felsőzemplén érintetlen. Ezen a napon, amelyen régiekről emlékezünk, ezek előtt a tiszta, önzetlen keblű, hazát és egyházat rajongásig szerető nagy őseink előtt hajtsuk meg térdeinket és mondjuk: élénken él a Ti emléketek lelkünkben és azt onnan soha semmi ki nem törülheti. Az erőszak hova-tovább szemérmelenebben működik. Az első csapást egyházunk és a magyarság gyengítésére az utolsó Homonnai-Drugeth, György kitérése adta meg. E családban az utolsó, de tehetségre sem első, a ki más téren ki nem tűnhetvén, ezuton akart magának érdemeket szerezni és a proselita természetével rá veti magát régi hitsorsosaira.

Kezében valának mindazok a birtokok, melyeket ma az Andrásyok, a Hadik Barkóczyak birnak, Ungban a Bercsényiek birtak, megkezdí tehát az üldözést.

Ekkor estek el Homonna és a körülötte lévő falvak, Varannó és környéke, Terebes, Kis és Nagyruszká, Velejte, Csörgő stb. A második érzékeny ütést szenvedte a felsőzempléni protestantiz-

mus az un. Wesselényi féle összeesküvés következménye gyanánt. Ez az összeesküvés is az absolutizmus elleni védelem műve volt, de mivel felsőzempléni református emberek is részesei voltak, vagy legalább részességgel vádoltattak, mint Bocskay, Zemplén megyének akkori fő, Szemere László alispánja, Soós György, Barkóczy Ferenc, Ujfalussy Zsigmond, Felsőzemplénnek ez időben leggazdagabb földesurai, ezeket büntetéssel, jószáguk nagy részének elvesztésével sújtották, a ref. jobbágyokat elűzték vagy áttértették. Ekkor semmisült meg Gálszécs 13 filiájából a legtöbb: Bacskó, Kereplye, Parnó, Szécsmező stb. ekkor Szécskeresztur, Nagyazar, Butka, Szelepka, Csebb, Gatály, Velejte, Upor stb. Borsi, Szerdahely, tönkretétele már előbb megtörtént, Ujhely megfojtani akarása Báthory Zsófia által.

Az eperjesi és pozsonyi törvényszék az un. gyásztized után háttérbe szorításunk rohamosan megy végbe Kétségtelen eszköze volt ennek az erőszakos térítés is, de más körülmények is szerepeltek. Egyike volt az, hogy a Bocskay, Bethlen és Rákóczy-féle harcok szereplői tulnyomólag protestánsok lévén, az ebből származott véráldozat minket gyengített elsősorban. A másik oka volt a XVIII-ik század elején a Zemplénben különösen erővel dühöngött pestis, melyben a kamarai összeírás szerint egész falvak haltak ki. A harmadik a szathmári békekötés után foganatosított neoaquistica commissio következménye, amelynek az volt a feladata, hogy a török elűzése után az Alvidék pusztán maradt és gazdátlanlanná vált földjei az egykor elköltözött régi birtokosaik kezére jussanak. Igen sok prot. nemes család akkor szakadt el közülünk, a prot. jobbágyok pedig ezrivel hagyták el Felsőzemplént, hogy jobb földet találjanak és lelki szabadságot. Az így megritkult helyekre aztán a megmaradt földesurak új jobbágyokat hoztak a felvidék legészakibb részéből, az un. ruthéneket, akiket valamikor, — miként említettem — Koriatovics Tódor orosz herceg oda letelepített. A kisebbségre jutott protestánsoktól aztán elszedték a templomokat, mint Gálszécsen, Petején, Magyarizséken, Lasztóczon, Alsómihályiban, el a papi és tanítói javakat. Így változott meg kevesével a helyzet. Az előbb még domináló erővel birtunk, most mindenütt elenyésző kisebbségbe estünk s Homonnától Ujhelyig majdnem minden községben a rom. kath., de különösen a gör. kath. felekezet jutott tulsúlyba.

Végül amit így is megtarthattunk, annak jó részét elszedte III. Károly és Mária Terézia politikája, a falvakban szétszórta élő

hiveinket protestáns lelkipásztoroknak nem volt szabad gondozniok, gondozták tehát és és végképen gondjaikba is vették a többi lelkipásztorok. Hát a többi! Hivataloknak csak katolikusok részére osztogatása. A vagyoniilag meggyengült nemesség így pártolt át keveseivel. Hát a hivatalos állam nyomása vegyes házasságoknál, a céheknél stb.

Azt mondtam előbb, hogy a reformátusok elnyomásával kezdődött a magyarság gyengítése Fzemplénben. Im ennek a bizonyítéka. A többségre jutott más felekezetiiek és más nyelvűek tömegében a magyar nyelv és a magyar nemzet ügye, melyet a protestantizmus képviselt, mindinkább háttérbe szorult, a szlávok tengere mihamar elnyelte a magyarság apró szigeteit, az áttérített egykori reformátusok nyelvben is szlávokká lettek és ma már csak nevök mutatja, hogy valamikor magyarok voltak, sőt sokszor nevök is elferdült, eltótosított, csak az etymológia segítségével fejthető meg, hogy egykor magyarok voltak . . . Hogy a felvidék protestánsága végkép el ne vesszen, a kényszer oda vitte a vezetőket, hogy azoknak a reformátusoknak a számára, akiknek hajdan a reformáció kezdetén Gálszécsy István magyar nyelvű énekes könyvet és katekizmust írt, most a XVIII. század derekán (1736.) tót nyelvű énekeskönyvet és agendát, meg katekizmust kellett nyomtatni. Ha valaha a tiszta magyarság határa Gálszécsnél huzódott el, a magyar nyelv határa pedig Homonnánál, most lekerült Ujhelyhez. Mi ebből a tanulság? Az, hogy mentől erősebb volt a protestantizmus, annál gyöngébb az abszolutizmus s mentől inkább gyengült a protestantizmus, annál jobban gyengült a magyarság, annál jobban erősödött az abszolutizmus. Mig a protestantizmus teljes erejében élt, minden támadást diadalmasan vert vissza, ha kevesével a nyakunkra ültetett, az csak a protestantizmus erőknek gyengüléséből származhatott. Ezt nem én mondom, de a történettudomány hirdeti.

M. t. Gyülekezet! Egy r. kath. történelíró elmélkedvén a protestantizmusnak és a katholicizmusnak egymáshoz való viszonyáról, de különösen a magyar állami életre való hatásáról a következő tételben állítja fel a kettőnek a magyar állami életre kiható erejét. Dicsőíti a protestantizmust, mint amely döntő tényező volt abban, hogy Magyarország Ausztriának tartományává nem válhatott, mert az ellenállás csakis az u. n. Bocskay, Bethlen- és Rákóczy-féle szabadságharcok, vagyis csakis a protestantizmus által voltak lehetségesek, mert ezek a szabadság-

harcok mind a protestantizmus etikájából folytak, annak voltak az okszerű fejleményei. Oda teszi azért a protestantizmus homlokára az elismerés koszoruját. Különben e tekintetben nincs is ma véleménykülömbőség az országban. Azért én azt hiszem, hogyha nem többért, ezért az egyért is a protestantizmus 400 éves fennállása nem csupán a mi ünnepünk ma, hanem minden elfogulatlan magyar emberé. A legnagyobb véraldozatot a magyar hazáért, annak fennmaradásaért, függetlenségeért, szabadságaért mi hoztuk. Igaz, hogy úgy tettünk mint a pelikán, hogy míg a hazát saját vértünkkel tápláltuk, azalatt számbelileg összezsugorodtunk és majdnem egészen megsemmisültünk. És ennek az örök, ez elhomályosíthatlan igazságnak kiáltó példája éppen a felsőzempléni protestantizmus története. De ezt az áldozatot ne sajnáljuk, sőt legyünk rá örökre büszkék és boruljunk le ma azokra a romokra, ahol ma csak egy-egy kő hirdeti a prot. egykori létét Felsőzemplében, mert ezek voltak a magyar szabadság egykori várai és legyenek szentelve előttünk azok a nevek, azok a családok, amelyek ma örök fogyatékoságában élnek köztünk, de egykor prot. lelkökkel a magyar haza fennállásának voltak a biztosítékai. Ti is szegény predikátorok s iskolamesterek, akiknek sokszor nem volt hova fejeteket lehajtani, de a kemény kövön is angyalokkal viaskodtatok s a protestantizmus és a haza szent gondolataival tépelődtetek, — ti is legyetek áldottak. Menjünk tovább. Ugyanaz a történetíró azt is mondja tovább, hogy mikor ezt a szent munkát elvégeztük és a szatmári békekötés után megkezdődött a nemzet rekonstruálása, ezt a szerepet már a katolicizmus vette át, mely szervezeténél fogva erre az építő munkára sokkal alkalmasabb volt. Semmit sem akarok levonni a magyar katolicizmusnak e téren folytatott nagy és áldásos működéséből, de a protestantizmus hátrányára az igazságot sem szeretnék elhomályosítva látni. Tény az, hogy a katolicizmus többet tehetett e téren mint mi, de ez nem azért van, mintha természete, etikája szerint cselekedhetett volna többet, hiszen volt e valaha nagyobb világossággyújtás, volt-e nagyobb szervezői munka, mint a protestantizmus megalapozása, volt-e nagyobb szervező munka, mint államok életének a protestantizmus képére való alakítása egész Európában. Az ok tehát nem a katolicizmus nagyobb szervező képességében rejlett, hanem nagyobb anyagi erejében és államvállás jellegében. De azért szegénységünk és háttérbe szorításunk mellett mi is megtettünk annyit, amennyit tehattunk, sőt talán nem mondok

sokat, ha azt mondom, hogy erőnkön felül tettünk mindent ezután is. Egyházunk a maga iskoláival, templomaival, papjaival, tanítóival, minden közhasznú intézményeivel egészen a hívek terhe volt és ők attól hála Istennek, nem huzódoztak, de dicsekedtek vele. Nem akarom én ezt az igazságot a protestantizmus részéről az egész országra kihatólag bizonyítani, nem akarom szemléltetni azt, mint éled szerte az országban a szervező kedv, hogy szedjük össze a szétszórt csonkokat, hogy emelünk a romok helyén anyaegyházakat, népiskolákat, gimnáziumokat, hogy reorganizáljuk főiskoláinkat, lelkészi, tanári, tanítói állások alapjait, hogy vetjük meg és hogy miképen hatunk közre a nemzet újjáébredésére minden tekintetben. Ezt a hatást is elismeri az elfogulatlan történettudomány. Csak azt akarom említeni, hogy e szűk területen, ez egyházmegye kebelében sem maradtunk hátra e téren sem. Ha lehetetlenre nem is voltunk képesek, ha a holtakat életre nem is kelthettük, ha végkép eltiport egyházainkat többé elő nem hívhattuk, de annyi tény, hogy akkor, mikor az újralakítás másutt is folyik, amire II. József szabadabb szelleme adott lökést, hogy ekkor élednek újra azoknak az egyházainknak leg-többjei, melyeket ma magunkénak mondhatunk, sőt igen sok filiánk is, Csarnahó, Legenye, Kisráska, Kolbása, Hardicsa, Migléc akkor lesznek anyaegyházakká.

Még egy dolgot akarok megemlíteni. Ma már nincs többé mit félnünk attól, hogy a régi kor szellemei visszjönnek; nincs mit tartani tőle, hogy a reakció lelke sírjából felkel. Az a felfogás, mely a protestantizmust létrehozta, hála Istennek ma már közkincsévé lett az emberiségnek. A régi ellenséges hatalom minket el nem temethet, meg nem ölhet. Ma már szabad hazában vallásfelekezeti szabadság van. Nekünk csak a saját gyöngeségünk áthatna sírt, ha elfeledkeznénk nagy hivatásunkról. Mi alkalmasabb felébreszteni ezt, mint egy ilyen nap. Lelkészek, tanítók, hívek emelkedjünk hivatásunk tudatára. Soha se felejtjük el azt, hogy mikor egyházunkért dolgozunk, akkor egyttal e hazáért is munkálkodunk. Ne felejtjük el ezt különösen ma. Óh, mert mi is úgy vagyunk most, mint az Arany J. égboltozata, amely egyik szemével sírt, a másikkal nevetett. Egyik szemünk örül az n, hogy az Isten ezt a napot számunkra elérni engedte, de a másik sír afelett, amit lát szerte e hazában, sőt az egész világon. Sír afelett, hogy a keresztyén nemzetek, a keresztyénség XX-ik századában ily öldöklő arénát rendezhetnek, nagyobbbat mint hajda-

nában Néró, hogy a keresztyénség szelleme nem képes odáig emelkedni, ahol a Krisztus kezdte, aki tanítványait így köszöntötte: „Békesség veletek”. Sír a lelkünk a sok veszteségen, a sok árva, a sok özvegy, a sok feldult lelki élet láttán. Mennyi rom? Ha valaha, most lesz szükség világosságra, a nép oktatására és kiművelésére, ha valaha volt, most lesz szükség szabadságra, önérzetre, ha valaha volt, most lesz szükség férfias erőre, puritán egyszerűsége, kevéssel való megelégedésre, az élet bajainak nyugodt elviselésére. Mi hozza ezt, ki fog min let ezzel megajándékozni. Csak egy új reformáció, hiszen az Isten lelke folytonosan reformál. Éljen azért bennünk őseink szelleme, járjunk gyakorta őseink sírhalmához s gyujtsunk a régi fénynél új szövétneket. Vegyük ki mi is őseink példájaképen részünket e nagy munkából. Ez legyen a jelszavunk: „Hass, alkoss, gyarapíts, a haza fényre derül”. Ezzel az öntudattal kezdjük meg a protestantizmus ránk virradt V. századát!

A nagy készúltséggel megírt. történelmi kutatásokon alapuló emlékbeszédet közgyűlés hálás köszönettel fogadja s azt teljes egészében jegyzőkönyvében megörökíti.

4. Végül Dókus László egyházmegyei gondnok megköszönve az érdeklődést

a díszközgyűlést berekeszti.

Kmft.

Hitelesítjük:

Sátoraljaújhely, 1917. okt. 25.

Hutka József
esperes.

Dókus László
egyházmegyei gondnok.

Jegyzette:

Péter Mihály
főjegyző.

Erdélyi András
helyettes e.-m. jegyző

F ü g g e l é k.

Az egyházmegyei díszközgyűlést megelőző, a sátoralja-
újhelyi ref. templomban tartott istenitiszteleten elhangzott imák
és beszéd.

Imádság.

Világ teremtője, sorsunk intézője! bölcs és jó Isten! mennyei édes Atyánk! Im a te hasonlatosságodra és képedre teremtett gyermekeid nagy örömmel jöttünk be e reggelnek idején s a mi ujjászületésünk emlékűnnepeán a te templomodba, hogy lelki s testi megszámíthatatlan áldásaidért buzgó hálát mondjunk s egyedül csak Te benned bízva, továbbra is kérjük a te megsegítő s megáldó kegyelmedet!

Mindenek fölött hálát adunk Neked az éjjeli nyugodalomért, hogy az álom üdítő ereje által lankadt tagjainkat felfrissítve, alkalmatossá tettél a további munkálkodásra! De hálát mondunk Neked azért is, mert a te „legyen!“ szavaddal, miként a világ teremtésekor a mélységek fölött világosságot teremtettél: akként az éjszaka sötétsége után is ismét felhozta a földre a fölkelő napfény világosságát, amely kiapadhatatlan forrása a létnek és életnek! Neked adunk hálát méltán jó Atyánk! Istenünk! Az életért is és mikor megindult a földön az emberi élet a maga ezer változataival, kezdetét vette a létért való küzdelem s jöttek egymásután az emberi élet ősi ellentétei: öröm és bánat, remény és csalódás, szeretet és gyűlölet, áldás és átok, világosság és sötétség; ugyanakkor megkezdette a te isteni Lelked az ő hatalmas munkáját és pedig a hajdankorban a pátriárkák és próféták által ébresztgétél a bűn álmaiból megtérésre és ujjászületésre, biztatgattál a kegyelem és könyörület által a felemelkedésre, világosítottál a tudatlanság éjjelén és vezetted a te fiaidat és leányaidat bölcsességre, mélységes szeretetre, erélyes munkára, hatalmas bizonyosságtételre, igazi tisztaságra, nemességre és szentségekre s emeltél, vontál a porból az ég és a megdicsőülés felé!

Oh, de az embereknek balgatag szívök megsötétedett s jobban szerették a sötétséget, mintsem a világosságot s inkább követték a kárhozat, mintsem az erény útját s elhajolva a te igaz tiszteletedtől, hálványimadásba merültek s a te dicsőségedet felcserélték „mulandó embereknek és madaraknak, négy lábú állatoknak és csúszómászó állatoknak képmásával!“

De legyen Neked hála jó Atyánk, Istenünk! Te azért nem vetted le gondodat az elesett emberről, hanem megszánván nyavalyás voltát, elküldted a földre a te egyszülött fiadat, ami Urunk Jézus Krisztust, aki lőn nekünk bölcsességül, igazságül, szentségül és váltságül és valaki hiszen Ő benne, el ne vesszen, hanem örök élete legyen!

És szent Fiad megváltói szeretete által csodás dolgok történtek a földön, miként az írás mondja: „a vakok látnak és a sánták járnak, a poklosok megtisztultak; a siketek hallanak, a halottak feltámadnak és a szegényeknek az evangyéliom hirdeítetik!”

Ő tanított meg minket, hogy Te „Mi atyánk!” vagy s mi a te gyermekeid! Ő tanított meg minket, hogy járjunk szeretetben s szeressünk Tégedet jó Atyánk, Istenünk! teljes szívünkből s teljes lelkünkből s szeressük felebarátainkat, mint magunkat.

Ő tanított meg minket a megalázkodó, engedelmes elnéző, türelmes, részvevő és megbocsátó szeretetre.

Ő tanított meg minket, hogy még ellenségeinket is szeressük, áldjuk azokat, akik minket átkoznak; jót tegyünk azokkal, akik minket gyűlölnek s imádkozunk azokért, akik minket háborgatnak és kergetnek.

S végezetül szenvedő és alázatos nagy szeretetéből magára vette az egész világ bűnét, meghalt a keresztfán önmagát adva oda ajándékuül s kedves jó illatú áldozatúül.

Es ezen Te kegyelmed és végtelen szereteted dacára az emberek fiait lelett miként az Edenkertben, ismét a kísértő és a bűn vett győzedelmet s hiába született meg a világ megváltója, a földre bocsátott világosságot megint csak elhomályosította a sötétség!

De legyen Neked örök hála és dicsőség jó Atyánk, Istenünk! Te most sem hagyta magára az eltévedt világot, hanem újra kezébe vetted szórólápatodat, hogy megtisztítsad szériidet az örök evangyéliom szavával s beleszóltál néped dolgába, újra mondván: „Legyen viágosság!” S szent fiad által földre hozott igazságot választott férfiai: előbb Husz János, Wald Péter, Wikle, Hieronymus, Savanarolla; majdan később Luther, Zwingli, Melancton, Kálvin s többen mások hirdették ellenállhatatlan erővel s bennök működő „Lelked“ ereje által

széles e világon s életök árán is a legsötétebb időkben lángalobbantották az elclott világosságot.

Legyen Neked hála és dicsőség jó Atyánk, Istenünk! hogy a négyszáz évvel ezelőtt földre küldött evangyéliomi világosságot forrón szeretett szép magyar hazánk völgyei és rónái felett is szétárasztottad s végtelen kegyelmedből minket is részeseivé s örököseivé tettél szent fiad országának.

S a te kijelentett akaratod és az emberi gyarló akarat s a világosság és a sötétség, miként másutt, akkép itt is élet- és halálharcra kelt egymással s üldöztetések, börtönök, vérpadok és gályák rabságával akarták elolítani a Te lelked világosságát.

Oh, de legyen Neked örök hála! királyoknak királya! uraknak ura! jó és hatalmas Isten! Te hatalmasabb vagy minden földi mulandó erőnél s földre szállott lelked ereje előtt, miként másutt, úgy itt is összetörtek a testi és lelki szolgaság bilincsei s a gondolat és lelkiismereti szabadság szárnyain immár szabadon repülhet lelkünk örvökévaló bölcsességed végtelen birodalmába.

És most seregeknek Ura, Istene! még egyszer eképp fohászkodunk hozzád: Állíts minket helyre, hogy lássuk meg a te országodnak, a világosságnak és igazságnak terjedését, a szeretet elhatalmazását, a te igédnek növekedését, gyermekei s gyermekeidnek szaporodását!

Imádkozunk azért is: „Világoltasd felénk a te orcádat, hogy megszabaduljunk!“ A most immár negyedik éve dúló világháború borzalmas küzdelmeinek közepette igazi békességre és szeretetre van szüksége a megfáradt népeknek! A kimerült nemzetek a megpróbáltatások és szenvedések könny- és vérözöne után megújulásra és újjaszületésre várnak. Oh, jó Atyánk, Istenünk! hozd el mielőbb az áldott békesség napját, hogy krisztusi szeretetben ölelgessék egymást a föld népei s erősödjék a te országod ami áldott magyar hazánkban és e földön mindentűt!

S áldásodat kérve ami forrón szeretett magyar hazánkra, imádkozunk időtlen időkig való fennmaradásáért és boldogságáért s cselekedjed, hogy annak földén lakó

különbféle nyelvű és vallású népek a mindeneket megértő szeretet által egygyé lehessenek!

Imádkozunk a mi bölcs és jó királyunkért s egész háza népéért; imádkozunk polgári és egyházi felsőbbségünkért, hogy bölcs és igazságos kormányzásuk által jólét és békeség virágozzék közöttünk.

Imádkozunk ami református anyaszentegyházunkért s esdve kérünk, terjeszd annak határait a föld legszélsebb tájáig s tartsd meg s virágoztasd azt időtlen idő-kig a mi Urunk Jézus Krisztus által. Ámen.

Hutka József,
esperes.

Ünnepi beszéd.

Lukács ev. XII. r. 32. v. „Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot.“

K. T.! Csudálatos időkre vetíti fényét az emlékezet fáklyája. Kolostorok magányából, csendes paróchiákról a wittenbergi szózat zendülésére nálunk is lángoló hitű, erős szavú férfiak indulnak útnak. A reformátori eszinek, új igazságok ihletése nem hagyja őket sem nyugodni; mennek le a Tisza Duna közére, környékére; bejárják Erdély bércecs rónáit, a Dunántúl távoli vidékeit, az északi vármegyék falvait és városait. Prédikálják az evangéliumot, a megfeszített Krisztust, az ember jogát a vallásban; szabadságharcot indítanak az egyház, a papság, a babona és a tudatlanság zsarnoksága ellen. S az eszméik, a prédikálásuk előtt varázslatos módon megnyílnak a szívek. Buzgó pártfogók állnak melléjük s támogatják őket a hatalmuk, a pénzük, az egyéniségük, a befolyásuk súlyával. A hívők tömege is, szinte egyszerre megérti, megszereti és követi őket. A templomokban, istentiszteleti rendtartásokban visszaállítják a régi, komoly egyszerűséget; az édes, zengzetes magyar nyelven csendül fel az ige, a zsoltár; minden kis helyen iskolákat állítanak, veteményes kertekül az egyház, az istenországa számára. Megváltozik nemcsak az egyes emberek, hanem

az ország, a társadalom képe, ábrázata is. Terjed az evangélium, igaz hit s nyomában a tiszta erkölcsök; fellendül az irodalom, megerősödik a hazafias, nemzeti érzés; a tudatlanság, babona, sötétségét elüzi a felvilágosodás, a magyar elmékben jó talajra találó józan értelmesség. Alig egy pár évtized alatt, a XVI-ik század végére csaknem az egész magyar nemzet behódol a protestantizmusnak, sőt még egy királyi elmét is hatalmukba kerítenek az evangéliumi új igazságok. S e fényes, dicsőséges emlékek között ragyogó lapjai vannak a mi felsőzempléni egyházmegyénknek is. Itt járnak az első magvetők: Szilvássy, Siklósi, Sztáray Mihály; kebelbeli egyházainkat az első prot. szervezkedések között említi a történetírás.

Fájdalommal vegyes sóvárgással gondolunk reá: ha ez a kép mindig ilyen maradt volna. Ha a protestantizmus evangéliumi életereje továbbra is zavartalanul folytathatta volna egyén és nemzetnevelő tevékenységét. Ha a csillagos és kakasos tornyú templomokban az evangéliumi hitnek és magyar hazafiságnak annyi erős bástyáját le nem rombolja az önkény, az erőszak: hol lenne akkor a magyar keresztyénség, a magyar államiság?

De a Mindenható Isten úgy akarta, hogy a magyar református Sion ne a zavartalan fejlődés, a folyton növekvő jólét és dicsőség útját járja, hanem a végnélküli megaláztatások töviskoronája alá hajtsa engedelmes fejét; kemény próbák és szenvedések között tegyen bizonyosságot rendületlen hitéről, törhetetlen hűségéről. Gályarabbk láncsörgése; töredezett, panaszos éneke; elhaló sóhaja hangzik felénk a múltból. Lerombolt paróchiák, földdel egyenlővé tett úrilakások, felgyújtott templomok szálló pernyéit hozza felénk az emlékezés szellője. Emberekről beszél a múlt, akik megtántorodtak; férfiakról, nőkről, akik hívek maradtak. Büszkén gondolunk pásztor, vezető nélkül maradt gyülekezetre, amelyek mindentükből kifosztva, az üldözések elől rejtekhelyekre, magánlakásokba menekülve, a hitük mellett hősiesen kitartottak s szánalommal emlékezünk szétvert nyájakra, amelyek a nehéz idők kísértéseinek, zsarnoki önkény nyomásának ellentálni gyengék, képtelenek voltak. Vérzik a szívünk

elnémúlt harangok utolsó, tompa kondulásán; ledöntött szószékek porbaomlásán, amelyek míg megvoltak, nemcsak az ev. hit tisztaságát, hanem a magyar haza szeretetét is messze hangzó szóval hirdették.

Itt állunk az Isten színe előtt, az ő templomában, négyszáz esztendő dicsőségével és megpróbáltatásával; édes és keserű emlékeivel; felemelő és leverő tanulságaival. Itt állunk a múltunk gazdagságával, a jelenünk szegénységével, a jövőnk bizonytalanságával. Mert avagy ki állíthatná, hogy rózsás a helyzetünk. Kivülről most is ostromol a külsőségek káprázata; a vagyon, a hatalom fölénye; a pénz, az eszmények nélküli gondtalan élet, élvezeteg örömök ezer csábítása, a hatalmas ellenfeleink meg-megújuló támadása. Belülről gyengít a közöny, leverte kisebbségünk, a háttérbe szorítottságunk érzése. S amennyi a bajunk, sebeink a jelenben; még több, sokszorosabb az aggodalmunk a jövőre. Még nem tudjuk, hogy ez a máris hosszantartó háború hogy fogja még átváltoztatni a világ, az emberiség arculatát? De annyit látunk, hogy már eddig is nagymértékben elidegenítette az embereket Istentől. Kiölte a szivekből a hitet, igazságot, szeretetet, megbocsátást, segítő készséget, s helyökre ültette a kételkedés, tagadás, gyűlölködés, hazugság, különféle bűnök, a bosszúállás, önzés bálványait. A háború forrongó katlanából kikerülő emberiség vajjon alkalmas talaj lesz-e a mi ev. eszméink megvétele számára s vajjon erre a talajra sikerül-e majd ráépítenünk a mi ujjaszülető, újravirágzó református anyaszentegyházunkat. Ebben a rettenetes világítéletben nem méretünk-e mi is meg és könnyűnek találtatván, nem sepertetünk-e el a föld színéről?

Am a jelenünk fájdalmai s a jövőnk aggodalmai között égi hangot hallunk. Az isteni Mester szól tanítványainak: „Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot!” Hatalmas ígéretének nemcsak a felemelő, bátorító hatása, de a megvalósulása is bizonyos. A menyei Atya a Jézus minden követőjének, tanítványának országot adott, országot, amelynek az igazságai örökkévalók, a fegyverei győzhetetlenek, az ereje és diadala mindenekfelett való. Akik, mint a ref.

hősei, ami nagy elődeink, önmagukat megtagadva, a hivatásuk keresztjét felvéve a Krisztust szolgálták, azoknak egy lépésük, egy kézmozdulásuk, egy szavuk nem volt hiábavaló, azoknak még a vereségük, fájdalmuk, haláluk is örökkévaló diadalok eszközévé vált. Az ő nyomaikon járva szolgáljuk mi is a Krisztus ügyét. Áradjon el az egyéniségünkön, a munkánkon, az egész életünkön az ő ev. eszményei szolgálatának nemessége, kitartása, bátorsága. Láttassék meg rajtunk, hogy mi egy láthatatlan országból jöttünk s onnan hoztunk magunkkal hitet, amelyben meg nem rendülünk; igazságot, amelytől el nem állunk; szeretetet, amelyben el nem fogyatkozunk, reménységet, amelyben meg nem csalatunk. Verődjünk össze kis, de lelkes sereggé s harcoljunk egy láthatatlan ország diadaláért, amelyet a föld minden javainál többre becsülünk s amelynek a szolgálatában boldogan emésztjük fel minden erőnket. S akkor ne féljünk. Ne kérdezzük aggódva mit hoz a jövő? Isten, aki az eleinket diadalról-diadalra vezette, a megpróbáltatások között fentartotta, nem hagy el minket sem. Az ő győzhetetlen ígését adja a mi szánkba, verejtékes munkánkat, a szenvedésekkel és áldozatokkal teljes életünket, sok megaláztatásunkat egy új virágzó korszak fundamentumává teszi; állít mellénk hatalmas, támogató oszlopokat; mellénk csoportosítja hívő, megértő, gazdag gyümölcsöket termő lelkek sokaságát. S ad nekünk a menyei Atya, országot is. Országot a családi körben, amelyet naponkint az ő nevének imáadására tanítunk; a gyülekezetben, melynek nagyjait, kicsinyeit ő hozzá vezéreljük; a társadalomban, amelyben ev. szellemet, összetartást, szeretet, tisztaságot hirdettünk és teremtettünk; a magyar hazában, amelynek múltjával, jövőjével annyira összeforrunk; a nagy világban, amelynek fájdalmas vonaglása, véres vajúdása felett mindjobban kialakul a menyei birodalom s ad országot majd az ő atyai kebelén, ahová egykor lehajthatjuk fáradt fejünket, s ahol meglátjuk a teljességét, végleges győzelmét azoknak ez eszméknek és igazságoknak, melyeknek sajátáivá tett, melyeket lelkünkbe oltott s melyekért itt gyermeki hittel, törhetetlen hűséggel, apostoli buzgósággal harcoltunk. Ámen.

Enyedy Andor,

lelkész.

Imádság.

A múltunk szent emlékeivel, ez ünnepi óra áhítatával, igéd biztatásával eltelve borulunk elődbe még egyszer, kegyelmes Istenünk!

Légy áldott Atyánk, hogy a mi egyházunknak négyszáz esztendő küzdelmes életét, dicsőségét adtad. Légy áldott, hogy minket a történelmünk hagyományával, az őseink példájával is tanítasz és vezérelsz törvényeid megtartására, szent országod építésére. Légy áldott az áhítatért, mely a szívünk minden nagy érzését, az elménk minden nagy gondolatát imába olvasztja. Légy áldott, hogy ha megteljesedik a lelkünk, mint a csordultig töltött pohár, — kiönthetjük előtted örömeinket és fájdalmainkat, reményeinket és kétségünket, lángoló lelkesedésünket és emésztő aggodalmainkat. Légy áldott, hogy nehéz harcainkban mellénk állsz biztatásaiddal, hogy a ügyünket, a te igaz ügyedet nem hagyod el, hanem diadalra viszed a bűn, a hitetlenség minden ostroma között.

Ne hagyj el jó Atyánk, minket, ezután sem, nehogy rólad elfelejtkezve rabjaivá legyünk a hideg közönynek; kishitű, csüggedt reménytelenségnek; vigasztalást nem ismerő, fásült fájdalmaknak. Ha anyaszentegyházadért aggodalmaskodik lelkünk; mondd, hogy te azt amint megvédted a múltban, úgy megvívhatatlan erősséggé teszed a jövőben is. Ha magyar hazánk sorsán száll meg a csüggedés; mondd, hogy te nekünk, árva magyaroknak erős Istenünk vagy, hogy hősi erőfeszítéseinkben, áldozatos honszerelmünkben, acélos karjainkban a te lelkednek tüze ég s az győzelemre segít a magunk gyarlóságán; minden külső és belső ellenségeinken. Ha szereteteinket imádkozunk hozzád, ha a harctér borzalmi, fogolytáborok tépő sóvárgása, kórházak tengernyi szenvedései, özvegyek, árvák, inségesek nyomora nehezedik a lelkünkre; vagy ha a saját vérző szívünket tárjuk ki előtted: hallasd velünk szent fiad bátorító szavát: „Ne félj kicsiny sereg, mert tetszett a ti Atyátoknak, hogy adjon nektek országot!“ Amen.

Enyedy Andor.

